

Jens Allwood

kroppsspråk

kroppsspråk, kroppskommunikation, de kroppsrörelser människan använder förutom tal och skrift för att förmedla information. Icke-verbal kommunikation används också för att beteckna området. Den senare termen kan också omfatta kommunikation med hjälp av bild, film eller diagram. Ibland avses med icke-verbal kommunikation också prosodiska drag i talet, t.ex. tonfall, se [prosodi](#). Se även [dövas teckenspråk](#). Termen icke-verbal kommunikation är emellertid mindre lämplig, eftersom dövas teckenspråk är verbalt (innehåller ord) och helt består av konventionaliserade kommunikativa kroppsrörelser. Även hörande använder ibland konventionaliserade gester, ibland kallade "emblem", som i princip är ekvivalenta med ord i talspråk eller skriftspråk. Exempel på sådana "gestuella ord" är huvudnickning för "ja", huvudruskning för "nej" eller tecknet för "pengar" bestående av att gnida tumme mot pekfinger och långfinger.

Klassifikationssystem

En stor del av litteraturen om kroppskommunikation har syftat till att uppställa ett eller flera klassifikationssystem. De vanligaste systemen utgår från en av tre indelningsprinciper: 1) Mottagarbaserade; indelning efter det sinne med vilket en mottagare uppfattar budskapet. 2) Sändarbaserade; indelning efter den kroppsdel med vilken budskapet sänds. 3) Funktions- eller innehållsbaserade; indelning efter den funktion eller det innehåll budskapet har.

En mottagarbaserad klassifikation kan t.ex. se ut så här: 1) Syn; uppfattning av huvudrörelser, mimik, axelrörelser, gester, bål-rörelser, benrörelser, kroppsställning etc. 2) Hörsel; av kroppen producerade ljud som inte har en konventionell innebörd, t.ex. suckar eller skratt. Vad som har konventionell innebörd är dock inte alltid så lätt att avgöra. Är suckar t.ex. ett konventionellt sätt att uttrycka "lättnad" eller skratt ett konventionaliserat sätt att framkalla vänlighet? 3) Känsel; beröring av huvud, händer, kropp, fötter. 4) Lukt; svett, mat, parfym. 5) Smak; svett.

Om man baserar sitt system på sändaren av budskapet lånar man ofta ett system från fonetiken (dvs. språkljudens artikulation, perception och akustik) där man skiljer artikulator (den kroppsdel där kommunikationsrörelsen äger rum) och artikulationssätt (det sätt på vilket rörelsen äger rum).

Artikulatorer blir då t.ex. huvud, ansiktsmuskler, tunga, armar och händer, axlar. Artikulationsställen blir t.ex. huvud, ansikte, näsa, ögon, mun, mungipor, hals, axlar, armar, händer, bål och ben. Med artikulationssätt avser man olika rörelsetyper som att vaggas eller att föra något, t.ex. en hand lodrätt uppåt. En kommunikativ kroppsrörelse kan sedan beskrivas genom att man anger en kombination av artikulator, artikulationsställe och artikulationssätt, t.ex. huvudruskning eller handvinkning i huvudhöjd.

En innehållsklassifikation skulle kunna se ut på följande vis: Innehållet i kommunikativa kroppsrörelser kan vara av följande typer:

- 1) Identitet (biologisk, psykologisk och socio-kulturell)
- 2) Fysiologiska tillstånd (hunger, törst, trötthet)
- 3) Känslotillstånd (långvariga – karaktär, t.ex. gladlynt eller depressiv och kortvariga t.ex. ilska, glädje, sorg, avsky, förvåning etc.)
- 4) Kommunikationsreglerande (egen kommunikationsreglering, t.ex. ordfinnandegester, och interaktiv kommunikationsreglering, t.ex. gester som hjälper till att reglera återkoppling eller turfördelning)
- 5) Sakligt innehåll, t.ex. gesten för pengar eller förstärkande illustrationer.

Några forskningsfrågor

Bland de forskningsfrågor gällande kroppskommunikation som undersöks kan nämnas fyra. 1) Universalier; finns det kroppsrörelser som har samma innehåll och funktion i alla kulturer och i alla situationer? 2) Genetisk bakgrund för kroppskommunikation; liksom Darwin försöker man observera skillnader och likheter mellan djur (särskilt högre primater) och människor. Finns det t.ex. gester som är gemensamma för människor och schimpanser? 3) Frågan om kulturell variation – hur mycket skiljer sig gester åt i olika kulturer? Hur många sätt finns det t.ex. att med huvudrörelser uttrycka ja och nej? 4) Samband mellan tal och kroppskommunikation; i vanliga mänskliga samtal används kroppsspråk och tal samtidigt men relationen mellan tal och kroppsrörelser är emellertid ännu inte helt klarlagd.

Historik

De första observationerna av kroppskommunikation finner vi i ceremonier och ritualer, i anknytning till religion eller maktutövning. Under antiken finner man observationer om kroppskommunikation i anslutning till diskussioner av mim – konsten att dramatiskt framställa kroppsliga känslouttryck – och pantomim – konsten att mima utan ord. Kroppskommunikationen ansågs spela stor roll i den offentliga talekonsten hos grekerna och romarna. Inom skönlitteraturen finns genom århundradena en mycket stor mängd beskrivningar av egenskaper och funktioner hos kroppskommunikation. De isländska sagorna innehåller specifika sådana exempel.

Ett av de första försöken att beskriva en sorts kroppskommunikation (som dock inte har med rörelser att göra) gjordes av Aristoteles, som i sin ansiktslära (physiognomika) jämförde människors och djurs huvudform och ansiktsuttryck och på grundval av likheter emellan dem tillskrev såväl människor som djur vissa stereotypa karaktärsegenskaper. En trubbig näsa liknas t.ex. vid en lejonnos och står för storsinnet, medan en krökt näsa liknas vid en korpnäbb och står för fräckhet.

Aristoteles lära har haft ett stort kulturellt inflytande och togs på allvar ända fram på 1800-talet, då t.ex. Johann Caspar Lavater i samarbete med Goethe gav ut ett Aristotelesinspirerat verk i fyra volymer. Bland konstnärer fanns emellertid långt tidigare en skeptisk hållning till Aristoteles lära (Leonardo da Vinci kritiserade hans idéer), i kombination med en medvetenhet om hur kropp och ansiktsuttryck

avspeglar t.ex. känslotillstånd. Ett genombrott för forskningen om kroppskommunikation kom vid mitten av 1800-talet genom Darwins bok "The Expression of the Emotions in Man and Animals" (1872). Likhet mellan människors och djurs utseende ersattes hos Darwin av likheter i människors och djurs sätt att visa känslor.

Under 1900-talet har forskningen om kroppskommunikation tilltagit och utgör i dag ett stort område med bidrag från vetenskaper som psykologi, lingvistik, antropologi och etologi. Den teknologiska utvecklingen har varit av stor vikt för forskningen: film, video samt teknik för att elektroniskt registrera och grafiskt återge nerv- och muskelimpulser. Man har även på senare tid börjat att tillverka s.k. artificiella kommunikativa agenter (när de representerar den som använder dem kallas de ibland "avatarer"), som utrustas med såväl talsyntes som förmåga till gestkommunikation.

Litteraturanvisning

J. Allwood, "Kroppskommunikation – uttrycks- och innehållsdimensioner", i Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Konferenser 24 (1991);

C.-H. Hjortsjö, Människans ansikte och mimiska språket (1969);

M. Knapp, Essentials of Non-verbal Communication (1980);

Ø. Øyslebø, Ikkeverbal kommunikasjon (1988).

